

МЕТОДИКА ЗА РАБОТА С БЕЖАНЦИ ОТ УКРАИНА ПО ОТНОШЕНИЕ НА ДОСТЪПА ДО МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство в рамките на проект #ОбединениЗаедно – подобрен застъпнически капацитет на НПО в отговор на бежанската криза, изпълняван от Национална пациентска организация. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Национална пациентска организация и при никакви обстоятелства не може да се приема, че тази публикация отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Правен статус на физическите лица	7
1. Категории физически лица по критерия българско гражданство	8
1.1. Български гражданин	8
1.1.1. По произход	8
1.1.2. По месторождение	8
1.1.3. По натурализация	8
1.2. Чужденец	9
2. Категории чужденци по критерия наличие на гражданство	10
2.1. Лице с гражданство (патрид)	10
2.2. Лице с двойно гражданство (бипатрид)	10
2.3. Лице без гражданство (апатрид)	10
3. Категории чужденци по критерия гражданин на определена страна	10
3.1. Гражданин на страна членка на ЕС	10
3.2. Гражданин на трета страна	10
4. Категории чужденци по критерия мотив за движение	10
4.1. Мигрант	10
4.1.1. Разграничение въз основа посоката на движение	10
4.1.1.1. Емигрант	10
4.1.1.2. Имигрант	10
4.1.2. Разграничение въз основа правомерността на влизането и пребиваването на територията на България	10
4.1.2.1. Законен емигрант	10
4.1.2.2. Незаконен мигрант	10
4.2. Търсец закрила (убежище)	11
5. Видове пребиваване	11
5.1. Видове пребиваване на чужденци – граждани на трета страна	11
5.1.1. Краткосрочно	11
5.1.2. Продължително	11
5.1.3. Дългосрочно	11
5.1.4. Постоянно	11
5.2. Видове пребиваване на граждани на ЕС	11
5.2.1. Продължително	11
5.2.2. Постоянно	11

6. Видове закрила, предоставяна на търсещи закрила лица	12
6.1. Международна закрила	12
6.1.1. Статут на бежанец	12
6.1.1.1. Мандатен статут	13
6.1.2. Хуманитарен статут (субсидиарна закрила)	14
6.1.3. Убежище	15
6.1.4. Временна закрила	15
II. Права и задължения на бежанците като пациенти на здравната система	16
1. Права и задължения на бежанците като пациенти без оглед статуса	16
2. Права на чужденците, потърсили международна закрила, по време на производството	17
3. Права на чужденците с предоставена международна закрила и право на убежище	18
3.1. Общи разпоредби в Закон за убежището и бежанците	18
3.2. Право на здравно осигуряване	18
3.3. Право на достъпна медицинска помощ, и на безплатно ползване на медицинско обслужване	18
4. Права на чужденците с предоставена временна закрила	19
5. Здравно осигуряване на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а ЗЗО	19
6. Достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване	20

Списък на съкращенията

ВКБООН ДАБ	Върховен комисар/иат за бежанците на ООН в България Държавна агенция за бежанците
Директива за Временната закрила	Директива 2001/55/ЕО на Съвета от 20 юли 2001 година относно минималните стандарти за предоставяне на временна закрила в случай на масово навлизане на разселени лица и за мерките за поддържане на баланс между държавите-членки в полагането на усилия за прием на такива лица и понасяне на последиците от този прием
Директива за Временната закрила	Директива 2001/55/ЕО на Съвета от 20 юли 2001 година относно минималните стандарти за предоставяне на временна закрила в случай на масово навлизане на разселени лица и за мерките за поддържане на баланса между държавите-членки в полагането на усилия за прием на такива лица и понасяне на последиците от този прием
ЗБГ	Закон за българското гражданство
ЗВПНРБГЕСЧТС	Закон за влизането, пребиваването и напускането на Република България на гражданите на Европейския съюз и членовете на техните семейства
ЗЗ	Закон за здравето
ЗЗО	Закон за здравното осигуряване
ЗУБ	Закон за убежището и бежанците
ЗЧРБ	Закон за чужденците в Република България
Квалификационна директива	Директива 2011/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно стандарти за определянето на граждани на трети държави или лица без гражданство като лица, на които е предоставена международна закрила, за единния статут на бежанците или на лицата, които отговарят на условията за субсидиарна закрила, както и за съдържанието на предоставената закрила
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
ООН	Организация на обединените нации
ЕС	Европейски съюз
ЕИП	Европейско икономическо пространство
ЕКПЧ	Европейска конвенция за правата на човека
КРБ	Конституция на Република България
НОПДМП	Наредба за осъществяване правото на достъп до медицинска помощ
НУРИВОВР	Наредба за условията и реда за издаване на визи и определяне на визовия режим

Наредба № 1/2007	Наредба № 1 от 11 януари 2007 г. за условията и реда за провеждане на медицинските дейности, свързани с лечението на лицата с психични разстройства
Наредба № 1/2009	Наредба № 10 от 2009 г. за условията, реда, механизма и критериите за заплащане от Националната здравноосигурителна каса на лекарствени продукти, медицински изделия и на диетични храни за специални медицински цели и на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия за хората с увреждания, договаряне на отстъпки и възстановяване на превишените средства при прилагане на механизъм, гарантиращ предвидимост и устойчивост на бюджета на НЗОК
Наредба № 15/2005	Наредба № 15 от 12 май 2005 г. за имунизациите в Република България
Наредба № 2/2019	Наредба № 2 от 2019 г. за медицинските и други услуги по чл. 82, ал. 1а и 3 от Закона за здравето и за реда и условията за тяхното одобряване, ползване и заплащане
Наредба № 26/2007	Наредба № 26 от 14 юни 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени
Наредба № 27/2007	Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция
Наредба № 3/2019	Наредба № 3 от 5 април 2019 г. за медицинските дейности извън обхвата на задължителното здравно осигуряване, за които Министерството на здравеопазването субсидира лечебни заведения, и за критериите и реда за субсидиране на лечебни заведения
Наредба № 34/2005	Наредба № 34 от 25 ноември 2005 г. за реда за заплащане от тържавния бюджет на лечението на българските граждани за заболявания, извън обхвата на задължителното здравно осигуряване
Наредба № 9/2019	Наредба № 9 от 10 декември 2019 г. за определяне на пакета от здравни дейности, гарантиран от бюджета на Националната здравноосигурителна каса
ПМС № 69/2022	Постановление на Министерски съвет № 69 от 5 май 2022 г. за здравно осигуряване на лицата с временна закрила по чл. 1а, ал. 3 от Закона за убежището и бежанците и на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а от Закона за здравното осигуряване
Решение за изпълнение (ЕС) 2022/382	Решение за изпълнение (ЕС) 2022/382 на Съвета от 4 март 2022 година за установяване на съществуването на масово навлизане на разселени лица от Украйна по смисъла на член 5 от Директива 2001/55/ЕО и за въвеждане на временна закрила
РКС № 8/2012	Решение на Конституционния съд № 8/2012 г. по к.г. № 16/2011 г.
РКС № 32/1998	Решение на Конституционния съд № 32/1998 г. по к.г. № 29/1998 г.

РМС № 144/2022	Решение на Министерски съвет № 144 от 10 март 2022 г. за предоставяне на временна закрила на разселени лица от Украйна и за изменение на националния план за действие при временна закрила в Република България
РМС № 95/2023	Решение № 95 от 1 февруари 2023 година за изменение на Решение № 144 на Министерския съвет от 10 март 2022 г. за предоставяне на временна закрила на разселени лица от Украйна и за изменение на националния план за действие при временна закрила в Република България, изменено с решения № 180 и 240 на Министерския съвет от 2022 г.

I. Правен статус на физическите лица

Законът определя белези, по които човешките индивиди се разграничават и индивидуализират като правни субекти, имащи способността да носят права и задължения (физически лица). Тези белези образуват правното положение или статуса на физическите лица, а едни от най-съществените са името, възрастта и гражданството. На база гражданството държавите определят своята миграционна политика, или възможността едно лице да влиза и да пребивава на тяхна територия.

Действащото у нас законодателство често изравнява правното положение на чужденците с предоставена международна закрила и право на убежище, приравнявайки го на практика с това на българските граждани в редица сфери на обществения живот като здравеопазването, образованието и социалното подпомагане. Въпреки това активното и пасивно изборително право, правото за заемане на определени длъжности и правото на военна служба остават изключителни за българските граждани.

Решението на Съвета на Европейския съюз от 4 март 2022 г. за установяване съществуването на масово навлизане на разселени лица от Украйна и за въвеждане на временна закрила стана повод за законодателни изменения, с които за пациентите с предоставена временна и международна закрила бяха уредени аналогични права на здравно осигуряване, на гостъпна медицинска помощ и на медицински услуги, което следва да се отбележи като успех на пациентските организации в страната.

Предложената класификация цели да помогне на работещите с бежанци да се ориентират по-добре за правното положение на бежанците, тързвайки от основното разграничение на индивидите, проведено в нашата Конституция – на български граждани и чужденци. На следващо място чужденците са разгледани въз основа различни критерии, за да се отграничи положението на бежанците като специфична категория чужденци, от една страна като лица търсещи закрила (убежище), от друга – като получили такава закрила лица. Дадена е обща информация за видовете българско гражданство и закрила, които българската държава предоставя на чужденци, както и материалните предпоставки за всеки от тях. Целта е, отчитайки етнокултурния профил на украинците, представителите на тази група мигранти да бъдат информирани за възможностите да търсят по-благоприятно правно положение, например чрез получаване на българско гражданство при облекчени изисквания – както след получаване на международна закрила или право на убежище, така също при доказан български произход.

1. Категории физически лица по критерия българско гражданство

1.1. Български гражданин

1.1.1. По произход

- Всяко лице, на което поне единият родител е български гражданин (чл. 8 ЗБГ).
- Всяко лице, което е припознато от български гражданин или чийто произход от такъв гражданин е установен със съдебно решение (чл. 9 ЗБГ).

1.1.2. По месторождение

- Всяко лице, родено на територията на България, ако не придобива друго гражданство по произход (чл. 10 ЗБГ).
- Смята се, че е родено на територията на България дете, намерено на тази територия, чиито родители са неизвестни (чл. 11 ЗБГ).

1.1.3. По натурализация

- Лице, което не е български гражданин, ако към датата на подаване на молбата отговаря на следните изисквания (чл. 11 ЗБГ):
- Пълнолетно е;
- Преди не по-малко от пет години е получило разрешение за постоянно или дългосрочно пребиваване в България¹;
- Не е осъждано за умишлено престъпление от общ характер от български съд и срещу него няма образувано наказателно производство за такова престъпление, освен ако е реабилитирано;
- Има доход или занятие, което му дава възможност да се издържа в България;
- Владее български език;
- Освободено е от досегашното си гражданство или ще бъде освободено от него към момента на придобиване на българско гражданство².
- Лице, получило статут на бежанец или убежище преди не по-малко от три години, съответно хуманитарен статут преди не по-малко от пет години към датата на подаване на молбата, ако към същата дата отговаря на посочените изисквания за пълнолетие, съдимост, доход и владеене на български език (чл. 13а ЗБГ).

¹ Прилага се облекчен срок от три години, когато лицето отговаря на някое от следните изисквания: не по-малко от три години е в брак с български гражданин; родено е в България; разрешението за постоянно или дългосрочно пребиваване е получено преди да навърши пълнолетие; е лице без гражданство.

² Това изискване не се прилага когато лицето е: съпруг на български гражданин; гражданин на държава-членка на ЕС, на държава страна по Споразумението за ЕИП, или на Конфедерация Швейцария; граждани на държави, с които България има сключени договори, с които се установява взаимност.

- Лице, което не е български гражданин, ако към датата на подаване на молбата отговаря на посочените изисквания за пълнолетие и съдимост, и на едно от следните изисквания (чл. 15 ЗБГ):
- От български произход е³;
- Осиновен е от български гражданин при условията на пълно осиновяване;
- Единият му родител е български гражданин или е починал като български гражданин.
- Лице, което не е български гражданин, ако България има интерес от натурализацията му или ако лицето има особени заслуги към България в обществената и икономическата сфера, в областта на науката, технологията, културата или спорта (чл. 16).

! За разлика от гражданство по произход или месторождение, което се придобива с раждането на лицето, за придобиване на българско гражданство по натурализация се провежда процедура по реда на Глава пета от ЗБГ и Наредбата за нейното прилагане. Процедурата, както при убежището, приключва с указ на президента или отказ за издаване на указ за придобиване на българско гражданство.

1.2 Чужденец

- Всяко лице, което не е български гражданин, както и лице без гражданство – лице, което не се разглежда като гражданин от нито една държава в съответствие с нейното законодателство (чл. 2, ал. 1 и 2 ЗЧРБ).
- Чужденците имат всички права и задължения според българските закони и ратифицираните международни договори, по които България е страна, с изключение на тези, за които се изисква българско гражданство (чл. 26, ал. 2 КРБ и чл. 3, ал. 1 ЗЧРБ).

³ За доказване на това обстоятелство е необходимо молителят да представи официални документи, издадени от български или чуждестранни органи, с които удостоверява, че има родствена връзка с поне едно лице – негов възходящ до трета степен включително, което е от български произход (българин). Документите трябва да съдържат информация за имената на възходящия и родствената му връзка с молителя.

2. Категории чужденци по критерия наличие на гражданство

- 2.1. Лице с гражданство (патрид)
- 2.2. Лице с двойно гражданство (бипатрид)
- 2.3. Лице без гражданство (апатрид)

3. Категории чужденци по критерия гражданин на определена страна

- 3.1. Гражданин на страна членка на ЕС⁴
- 3.2. Гражданин на трета страна

4. Категории чужденци по критерия мотив за движение

4.1. Мигрант⁵

- Лице, упражняващо правото си да живее, напуска и да се завръща в сържавата на гражданство или обичайно местоживеене.
- 4.1.1. Разграничение въз основа посоката на движение

4.1.1.1. Емигрант

- Лице напускащо своята сържава.

4.1.1.2. Имигрант

- Лице влизащо в чужда сържава.

- 4.1.2. Разграничение въз основа правомерността на влизането и пребиваването на територията на България

4.1.2.1. Законен емигрант⁶

- Чужденец, притежаващ редовен паспорт или заместващ го документ за пътуване, и получил разрешение за влизане и пребиваване (виза) на територията на България.

4.1.2.2. Незаконен мигрант⁸

- Лице, влязло, останало или опитващо се да напусне страната без документ за самоличност, без разрешение (виза⁷) или не през определените за това места.

⁴В ЕС се прилага общ миграционен режим за гражданите на ЕС, на сържави – страни по Споразумението за ЕИП и на Конфедерация Швейцария и членовете на техните семейства.

⁵Вж. <https://asylum.bg/bg/bg2-1>

⁶Вж. <https://asylum.bg/bg/bg2-1-1>

⁷Повече за видовете, основанията и производството за издаване на виза вж. НУРИВОВР и <https://asylum.bg/bg/1-1-1-влизане-и-визов-режим>.

⁸Вж. <https://asylum.bg/bg/bg2-1/bg2-1-2>

4.2. Търсец закрила (убежище)

- Лице, напуснало гържавата си на произход, поради страх от преследване, нарушаване на основните човешки права или заплахата за живота и сигурността си.

! Основната разлика между емигранта и търсещото закрила лице (още „търсец убежище“, „кандидат за закрила“), е мотивът за напускане или незавръщане в гържавата на произход. При емиграцията това е доброволно, напр. мотивирано от работа, семейство, образование, докато при търсенето на закрила мотивът е страх, посегателство върху човешки права или заплахата. В двата случая влизането в друга гържава може да не е съгласно с установените правила (незаконно), но в първия случай лицето (незаконният имигрант) няма право да остане (пребивава) и подлежи на принудително извеждане⁹, докато във втория, търсенето на закрила е специално основание за влизане и пребиваване в страната до нейното получаване или отказът ѝ.

5. Вигове пребиваване¹⁰

5.1. Вигове пребиваване на чужденци – граждани на трета страна

5.1.1. Краткосрочно

- Препиваване до 90 дни в рамките на всеки 180-дневен период от датата на влизането в страната (чл. 23, ал. 1, т. 1 ЗЧРБ).

5.1.2. Продължително

- Препиваване със срок до една година (чл. 23, ал. 1, т. 2 ЗЧРБ).

5.1.3. Дългосрочно

- Препиваване с първоначален срок 5 години и възможност за подновяване след подадено заявление (чл. 23, ал. 1, т. 3 ЗЧРБ).

5.1.4. Постоянно

- Препиваване с разрешен неопределен срок (чл. 23, ал. 1, т. 4 ЗЧРБ).

5.2. Вигове пребиваване на граждани на ЕС

5.2.1. Продължително

- Препиваване с разрешен срок до 5 години (чл. 7, ал. 2 ЗВПНРБГЕСЧТС)

5.2.2. Постоянно

- Препиваване с разрешен неопределен срок (чл. 16, ал. 1 ЗВПНРБГЕСЧТС)

⁹Повече за принудителните мерки във връзка с пребиваването вж.

<https://asylum.bg/bg/1-1-3-принудителни-административни-мерки>

¹⁰Повече за основанията за пребиваване и производството по разрешаване на пребиваване вж.

<https://asylum.bg/bg/1-1-2-вигове-пребиваване>

6. Видове закрила, предоставяна на търсещи закрила лица

6.1. Международна закрила

- Общо понятие, въведено с Квалификационната директива и чл. 1а, ал. 2 ЗУБ, включва:

6.1.1. Статут на бежанец¹¹

- Универсална международна закрила, предоставяна по силата на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г.¹², и Протокола за статута на бежанците от 1967 г.¹³ и чл. 8 ЗУБ.
- Предоставя се на чужденец, който поради основателни опасения от преследване, основани на един или няколко от признаците:
 - раса;
 - религия;
 - националност;
 - политическо мнение;
 - принадлежност към определена социална група.

се намира извън държавата си по произход и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея (чл. 8, ал. 1 ЗУБ).

- Субекти, извършващи преследване, могат да бъдат (чл. 8, ал. 3 ЗУБ):
 - държавата;
 - партии или организации, които контролират държавата или значителна част от нейната територия;
 - недържавни субекти, когато може да бъде доказано, че първите две, включително международни организации, не могат или не искат да предоставят закрила срещу преследване.

¹¹Повече за статута на бежанец и основанията за неговото придобиване Вж. <https://asylum.bg/bg/2-1-1-статут-на-бежанец>

¹²Ратифицирана със закон на НС от 22.04.1992 г. – ДВ, бр. 36 от 5.05.1992 г.; допълнен със закон на НС от 1.04.1993 г. – ДВ, бр. 30 от 9.04.1993 г. Издадена от МВНР, обн., ДВ, бр. 88 от 15.10.1993 г., в сила за България от 10.08.1993 г.

¹³Ратифициран със закон на НС от 22.04.1992 г. – ДВ, бр. 36 от 5.05.1992 г., доп. със закон на НС от 1.04.1993 г., ДВ, бр. 30 от 9.04.1993 г. В сила за България от 12.05.1993 г. Издаден от МВНР, обн., ДВ, 88 от 15.10.1993 г.

- Действията на преследване могат да бъдат (чл. 8, ал. 5 ЗУБ):
 - физическо или психическо насилие, включително сексуално насилие;
 - правни, административни, полицейски или съдебни мерки, които са дискриминационни сами по себе си или се прилагат по дискриминационен начин;
 - наказателно преследване или наказания, които са непропорционални или дискриминационни;
 - отказ на съдебна защита, който се изразява в непропорционално или дискриминационно наказание;
 - наказателно преследване или наказания за отказ да бъде отбита военна служба в случай на военни действия, когато военната служба би предполагала извършването на престъпление;
 - действия, насочени срещу лицата по причина на техния пол или срещу деца.

! Понятието „бежанец“ в широк смисъл може да означава както лице търсещо закрила, така и лице, на което вече е предоставена такава. Ето защо законът използва понятието „лице със статут на бежанец“, за да разграничи бежанците, един път въз основа получаването на закрила, втори път въз основа вида закрила, която са получили.

6.1.1.1. Мандатен статут

- Върховният комисар на ООН за бежанците има функцията (мандат) да предоставя международна закрила на бежанци под егидата на ООН (чл. 1 Статута на ВКБООН), поради което предоставената от него закрила се нарича мандатен статут.
- Предпоставки, при които ВКБООН може да предостави закрила:
- Когато държавата не е въвела национално законодателство или не разполага с работеща система за предоставяне на убежище и закрила
- Когато приемащата държава е ограничила приложението на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г.
- В съответната държава се провежда процедура по оценка на случая, чрез правила и администрация на ВКБООН.
- По правило решението за предоставяне или отказ от предоставяне на мандатен статут от ВКБООН не обвързва държавата, на чиято територия се намира лицето.
- България признава предоставения от ВКБООН мандатен статут и го приравнява на бежански статут (чл. 10 ЗУБ).

6.1.2. Хуманитарен статут (субсидиарна закрила)¹⁴

- Допълнителна закрила на територията на Европа, предоставяна по силата на Квалификационната директива и чл. 9 от ЗУБ:
- Предоставя се на чужденец, който не отговаря на изискванията за предоставяне на статут на бежанец и който не може или не желае да получи закрила от държавата си по произход, тъй като може да бъде изложен на реална опасност от тежки посегателства (чл. 9, ал. 1 ЗУБ), като:
 - смъртно наказание или екзекуция (чл. 1 от Протокол № 6 към ЕКПЧ), или
 - изтезание, нечовешко или унижително отнасяне, или наказание (чл. 3 ЕКПЧ), или
 - тежки заплахи срещу живота или личността на цивилно лице поради безогледно насилие в случай на въоръжен международен или вътрешен конфликт.
- Субектите, извършващи тежки посегателства, могат да бъдат същите както при предоставяне статут на бежанец (чл. 9, ал. 2 ЗУБ).
- Може да бъде предоставен и по други причини от хуманитарен характер, както и поради причините, посочени в заключенията на Изпълнителния комитет на ВКБООН (чл. 9, ал. 9 ЗУБ).

При двата вида международна закрила опасенията от преследване или реалната опасност от тежки посегателства може да се основават на събития, настъпили, след като чужденецът е напуснал държавата си по произход, или на дейност, извършена от него след отпътуването му, особено ако се установи, че тази дейност представлява израз или продължение на убежденията или ориентацията, изразявани в държавата по произход, освен когато тя е извършена единствено с цел чужденецът да получи международна закрила (чл. 8, ал. 6 и чл. 9, ал. 3 ЗУБ).

! Статутът на бежанец и хуманитарният статут са алтернативни форми на международна закрила, чието предоставяне е обусловено от провеждане на производство по реда на Глава шеста от ЗУБ. Първо се извършва преценка за предоставяне на статут на бежанец. В случай че не бъде предоставен такъв статут, се разглежда необходимостта от предоставяне на хуманитарен статут. Производството приключва с решение на Председателя на ДАБ за предоставяне или отказ от предоставяне на статут на бежанец и/или хуманитарният статут. Решението, с което се отказва предоставянето на и двата вида международна закрила, подлежи на съдебен контрол.

¹⁴Повече за хуманитарния статут и основанията за неговото придобиване вж.

<https://asylum.bg/bg/2-1-2-субсидиарна-закрила>

6.1.3. Убежище¹⁵

- Закрила, предоставяна в България от президента по силата на Конституцията и чл. 2, ал. 1 ЗУБ.
- Предоставя се на чужденец:
 - преследван заради убежденията си или дейност в защита на международно признати права и свободи (чл. 27, ал. 2 КРБ);
 - когато държавните интереси или особени обстоятелства налагат това (чл. 2, ал. 1 ЗУБ).

! Понятието „убежище“ в международноправен контекст е синоним на понятието „закрила“. Поради особеност в конституционната уредба на убежището в България, това понятие има специфично значение на отделен вид закрита, предоставяна от президента.

6.1.4. Временна закрита¹⁶

- Групова закрита на територията на ЕС, предоставяна по силата на Директивата за временната закрита и чл. 1а, ал. 3 ЗУБ.
- Предоставя се с решение на Министерския съвет след решение на Съвета на ЕС за установяване на масово навлизане на чужденци на територията на държава-членка на ЕС, които са принудени да напуснат държавата си по произход, поради:
 - въоръжен конфликт,
 - гражданска война,
 - чужда агресия,
 - нарушаване на човешките права;
 - или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от неяи които не могат по тези причини да се завърнат там.

! С Решение за изпълнение (ЕС) 2022/382 и РМС № 144/2022 е установено масово навлизане в ЕС на разселени лица от Украйна, поради което от 24 февруари 2022 г. е предоставена временна закрита на украински граждани, лица без гражданство, лица с предоставена международна или национална закрита и членове на техните семейства с първоначален срок от една година. С РМС № 95/2023 този срок е продължен до 4 март 2024 г.

¹⁵Повече за предоставянето на убежище от президента вж. <https://asylum.bg/bg/2-3-убежище-от-президента>

¹⁶Повече за временната закрита вж. <https://asylum.bg/bg/2-2-временна-закрита>

II. Права и задължения на бежанците като пациенти на здравната система

1. Права и задължения на бежанците като пациенти без оглед статуса

- Права на пациента (чл. 86, ал. 1 ЗЗ):
 - зачитане на гражданските, политическите, икономическите, социалните, културните и религиозните му права;
 - грижи от общността, в която живее;
 - достъпна и качествена здравна помощ;
 - повече от едно медицинско становище относно диагнозата, лечението и прогнозата на заболяването;
 - защита на данните, отнасящи се до неговото здравословно състояние;
 - възнаграждение за работата, която извършва, еднакво с това, което получава, ако не е болен;
 - запознаване на достъпен език с неговите права и задължения;
 - ясна и достъпна информация за здравословното му състояние и методите за евентуалното му лечение;
 - здравна профилактика и рехабилитация;
 - сигурност и безопасност на диагностичните и лечебните процедури, провеждани по време на лечението му;
 - достъп до модерни методи на лечение;
 - предотвратяване на болката и страданието по време на лечението му, доколкото е възможно;
 - достъп до медицинската документация, свързана със здравословното му състояние.
- Права на пациента при хоспитализация (чл. 86, ал. 2 ЗЗ):
 - да бъде посещаван от личния си лекар и от специалистта, издал направлението за хоспитализация;
 - на осигуряване от лечебното заведение за болнична помощ на необходимите за лечението му медицински изделия, когато те не се заплащат от Националната здравноосигурителна каса или от държавния бюджет;
 - да приема или да отказва посетители;
 - да ползва услугите на психотерапевт, юрист и свещенослужител;
 - на образование и достъп до занимания, отговарящи на неговите социални, религиозни и културни потребности;

- да получи информация за цената на всяка една медицинска услуга, манипулация, лечение и лекарствените продукти в извънболничната и болничната помощ.
- Задължения на пациента (чл. 94 ЗЗ):
 - да се грижи за собственото си здраве;
 - да не уврежда здравето на другите;
 - да съдейства на изпълнителите на медицинска помощ при осъществяване на дейностите, свързани с подобряване и възстановяване на здравето му;
 - да спазва установения ред в лечебните и здравните заведения.
- Медицинска помощ при спешно състояние

Всяко лечебно заведение е длъжно да извърши възможния обем медицински дейности при пациент в спешно състояние независимо от неговото гражданство, адрес или здравноосигурителен статут (чл. 100, ал. 1 ЗЗ).

! Прогласените в ЗЗ правата и задълженията на пациента са приложими за бежанците, при съобразяване с останалите норми на действащото право.

2. Права на чужденците, потърсили международна закрила, по време на производството

- Право на здравно осигуряване (чл. 29, ал. 1, т. 5, предл. първо ЗУБ):
 - **Възникване на задължението за здравно осигуряване** – от датата на откриването на производство за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут или право на убежище (чл. 34, ал. 1, т. 3 ЗЗ);
 - **Възникване на здравноосигурителните права** – от датата на откриването на производство за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут или право на убежище (чл. 34, ал. 2, т. 2 ЗЗ);
 - **Здравноосигурителни вноски** – осигуряват се за сметка на държавния бюджет, освен ако не получават осигурителен доход (чл. 40, ал. 3, т. 7 ЗЗ).
- Право на достъпна медицинска помощ (чл. 29, ал. 1, т. 5, предл. второ ЗУБ).
- Право на безплатно ползване на медицинско обслужване (чл. 29, ал. 1, т. 5, предл. трето ЗУБ)

Тези права се упражняват при условията и по реда за българските граждани.

! Към момента ЗУБ и ЗЗ не предвиждат самостоятелни здравни права за лицата потърсили убежище от президента по време на процедурата. Въпреки това чл. 34 ЗЗ урежда като момент на възникване на задължението за осигуряване и на правата на осигурен за лица с предоставено право на убежище – датата на откриването на процедурата, което на практика създава право на здравно осигуряване, гарантиращо достъпна медицинска помощ, и на тази група чужденци.

3. Права на чужденците с предоставена международна закрила и право на убежище

3.1. Общи разпоредби в Закон за убежището и бежанците

- Чужденец с предоставен статут на бежанец има правата и задълженията на български гражданин, освен когато закон изрично предвижда друго (чл. 32, ал. 2 ЗУБ).
- Чужденец с предоставен хуманитарен статут има правата и задълженията на лице с разрешено постоянно пребиваване (чл. 32, ал. 3 ЗУБ).
- Чужденец с предоставено убежище има правата и задълженията на лице с предоставен статут на бежанец (чл. 31, ал. 2 ЗУБ).

3.2. Право на здравно осигуряване

- Възникване на задължението за здравно осигуряване – от датата на откриването на производство за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут или право на убежище (чл. 34, ал. 1, т. 3 ЗЗО);
- Възникване на здравноосигурителните права – от датата на откриването на производство за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут или право на убежище (чл. 34, ал. 2, т. 2 ЗЗО);
- Здравноосигурителни вноски – по реда на чл. 40 ЗЗО¹⁷.

! Въпреки установения принцип в чл. 32, ал. 3 ЗУБ, че лицата с предоставен хуманитарен статут имат правата и задълженията на лице с разрешено постоянно пребиваване, ЗЗО се отклонява от този принцип. За разлика от лицата с разрешено постоянно пребиваване, за които задължението за осигуряване и правата на осигурен възникват от датата на получаването на разрешение за постоянно пребиваване, за лицата с хуманитарен статут те възникват от датата на откриването на производството за предоставяне на международна закрила, а осигуряването е за сметка на държавния бюджет, освен ако не получават осигурителен доход.

3.3. Право на достъпна медицинска помощ, и на безплатно ползване на медицинско обслужване

- Чужденците, на които е разрешено постоянно пребиваване, предоставен е статут на бежанец, хуманитарен статут и право на убежище, се ползват с медицинска помощ по чл. 81 и 82 от Закона за здравето при условията и по реда за българските граждани (чл. 83, ал. 1 ЗЗ).

¹⁷ Повече за здравното осигуряване Вж. <https://nra.bg/wps/portal/nra/osigurjavane/zdravno-osigurjavane>

4. Права на чужденците с предоставена временна закрила

• **Възникване на задължението за здравно осигуряване** – от датата на предоставянето на временна закрила (чл. 1, т. 1, б. „а“ ПМС № 69/2022 във Вр. чл. 40, ал. 10 ЗЗО);

• **Възникване на здравноосигурителните права** – от датата на предоставянето на временна закрила (чл. 1, т. 2, б. „а“ ПМС № 69/2022 във Вр. чл. 40, ал. 10 ЗЗО);

• **Здравноосигурителни вноски:**

• Лицата до 18-годишна възраст и на възраст на и над 63 години за жените и на и над 65 години за мъжете се осигуряват за сметка на държавния бюджет за срока на временната закрила, освен ако не получават осигурителен доход (чл. 1, т. 3, б. „а“ ПМС № 69/2022 във Вр. чл. 40, ал. 10 ЗЗО);

• Лицата на и над 18 години и на възраст под 63 години за жените и под 65 години за мъжете се осигуряват за сметка на държавния бюджет **за срок 90 дни** от датата на предоставянето на временна закрила, освен ако не получават осигурителен доход (чл. 1, т. 3, б. „б“ ПМС № 69/2022 във Вр. чл. 40, ал. 10 ЗЗО);

• Право на достъпна медицинска помощ (чл. 39, ал. 1, т. 5, предл. Второ ЗУБ).

• Право на безплатно ползване на медицинско обслужване (чл. 39, ал. 1, т. 5, предл. трето ЗУБ).

Тези права се упражняват при условията и по реда за българските граждани, с изключение на медицинска помощ, оказана в съответствие с правилата за координация на системите за социална сигурност.

5. Здравно осигуряване на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а ЗЗО

• **Лица по чл. 39, ал. 6, т. 2 ЗЗО** – лица с двойно българско и чуждо гражданство, които не се осигуряват по реда на ЗЗО, пристигащи от държава, на чужденците от която е предоставена временна закрила;

• **Лица по чл. 40а, ал. 3а ЗЗО** – българските граждани, които са длъжни да осигуряват себе си, пребивават в чужбина повече от 183 дни през една календарна година, упражнили са правото си да не са заплащат здравноосигурителни вноски¹⁸ и пристигат от държава, на чужденците от която е предоставена временна закрила.

¹⁸ Допуска се българските граждани, които са длъжни да осигуряват себе си и пребивават в чужбина повече от 183 дни през една календарна година да не заплащат здравноосигурителни вноски до края на съответната календарна година, смятано от датата на напускане на страната, и за всяка следваща календарна година след подадено заявление до Националната агенция за приходите (чл. 40а, ал. 1 ЗЗО).

- Право на здравно осигуряване чл. 33, ал. 1, т. 4а и чл. 40а, ал. 3а 330

- **Възникване на задължението за здравно осигуряване** – от датата на пристигането им в България (чл. 1, т. 1, б. „б“ ПМС № 69/2022 във вр. чл. 40, ал. 10 330);

- **Възникване на здравноосигурителните права** – от датата на пристигането им в България (чл. 1, т. 2, б. „б“ ПМС № 69/2022 във вр. чл. 40, ал. 10 330);

- **Здравноосигурителни вноски** – определят се по общия ред на чл. 40 330 (чл. 1, т. 3, б. „з“ и т. 4 ПМС № 69/2022 във вр. чл. 40, ал. 10 330).

6. Достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване

- **Достъпна медицинска помощ** в широк смисъл – медицинска помощ, чиято цена може да заплати всеки гражданин, когато се нуждае от нея за своето здраве и равни условия и еднакви възможности за ползване на лечението¹⁹.

- **Безплатно ползване на медицинско обслужване** – понятие въведено на конституционно ниво (чл. 52, ал. 1 КРБ). Следва да се разглежда като проявление на правото на достъпна медицинска помощ, наред с правата, произтичащи от здравното осигуряване²⁰.

- Обхват на правото на достъпна медицинска помощ (чл. 2 НОПДМП):

- Право на медицинска помощ в обхвата на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК²¹:

- Избор и лечение от лекар и лекар по дентална медицина в лечебни заведения за първична извънболнична помощ;

- Достъп до специализирана извънболнична помощ;

- Достъп до болнична помощ.

- Достъп до медицински услуги при условията и по реда на чл. 82 33:

- Медицинска помощ при спешни състояния²²;

- Интензивно лечение на здравно неосигурени лица;

¹⁹Вж. РКС № 8/2012 г. и РКС № 32/1998.

²⁰В този смисъл РКС № 8/2012 г. и чл. 2 НОПДМП.

²¹Вж. Наредба № 9/2019 г. Повече за достъпна на здравноосигурените лица до медицинска помощ вж. <https://www.nhif.bg/people/rights> и <https://www.nhif.bg/bg/nrd>

²²Вж. Наредба № 3/2019. Всяко лечебно заведение у нас е длъжно да извърши възможния обем медицински дейности при пациент в спешно състояние. При невъзможност, и ако състоянието на пациента позволява, той се настанява в най-близкото лечебно заведение, което разполага с необходимите условия за това.

- Профилактични прегледи и изследвания и акушерската помощ за всички здравно неосигурени жени, независимо от начина на родоразрешение, по обхват и по ред, определени с наредба на министъра на здравеопазването²³;
- Стационарна психиатрична помощ²⁴;
- Комплексно диспансерно (амбулаторно) наблюдение на здравно неосигурени лица с психични заболявания;
- Лечение със субституиращи и поддържащи програми с метадон и дневни психорехабилитационни програми²⁵;
- Осигуряване на кръв и кръвни продукти²⁶;
- Трансплантация на органи, тъкани и клетки²⁷;
- Задължително лечение и/или задължителна изолация;
- Осигуряване на медицински дейности при пациенти с инфекциозни заболявания по списък, определен с наредба на министъра на здравеопазването, включително за предотвратяване на епидемиологичен риск²⁸;
- Комплексно диспансерно (амбулаторно) наблюдение на здравно неосигурени лица с кожно-венерически заболявания;
- Осигуряване на медицински дейности при пациенти с неспецифични белодробни заболявания по списък, определен с наредба на министъра на здравеопазването²⁹;
- Експертизи за вид и степен на увреждане и трайна неработоспособност;
- Заплащане на лечение за заболявания при условия и по ред, определени от министъра на здравеопазването³⁰;
- Осигуряване на устойчивост на медицинските дейности и специализираните грижи, предоставяни на определени лица в изпълнение на проекти и програми, финансирани със средства от Европейските структурни и инвестиционни фондове или от други международни финансови институции и донори, по списък, определен с наредба на министъра на здравеопазването;
- Асистирана репродукция³¹;

²³Вж. Наредба № 26/2007

²⁴Вж. Наредба № 1/2007 и Наредба № 3/2019

²⁵Вж. Наредба № 3/2019 и Наредба № 34/2005

²⁶Вж. Закон за кръвта, кръводаряването и кръвопреливането

²⁷Вж. Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки

²⁸Вж. Наредба № 3/2019 и Наредба № 34/2005. По реда на тези наредба се предвижда субсидирано предоставяне на медицински дейности по стационарно лечение, амбулаторно проследяване на три и/или шест месеца и месечно амбулаторно лечение на пациенти с ХИВ/СПИН, както и отпускане на лекарствени продукти (терапия) заплащани от сгържавата.

²⁹Вж. Наредба № 3/2019

³⁰Вж. Наредба № 3/2019

³¹Вж. Наредба № 28/2007

- Ваксини за задължителни имунизации и реимунизации, ваксини по специални показания и при извънредни обстоятелства, специфични серуми, имуноглобулини и други биопродукти, свързани с профилактиката на заразните болести, както и техническите средства за прилагането им³²;
- Пълен обем от противоепидемични дейности;
- Достъп до здравни дейности, включени в национални, регионални и общински здравни програми³³;
- Заплащане за медицински и други услуги във връзка с лечението на пациенти в страната или в чужбина съобразно тяхното заболяване, за които не са предвидени други механизми за финансиране със средства от държавния бюджет, общинските бюджети и от бюджета на НЗОК, или които не могат да бъдат осигурени в страната, след предварително одобрение³⁴;
- Медицинска помощ извън обхвата на задължителното здравно осигуряване за лицата до 18-годишна възраст, която включва и заплащане със средства от държавния бюджет на медицински изделия, високоспециализирани апарати/уреди за индивидуална употреба, диетични храни за специални медицински цели, и лекарствени продукти, извън списъка по чл. 262, ал. 1 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина³⁵.
- Достъп до медицинска помощ извън предходните две, както и на допълнително поискани услуги, свързани с оказването на медицинска помощ, които се заплащат по цени, определени от съответните лечебни заведения.

³²Вж. Наредба № 15/2005

³³Вж. Наредба № 10/2009. Повече за актуалните национални програми вж. <https://www.mh.government.bg/bg/politiki/programi/aktualni-programi/>

³⁴Вж. Наредба № 2/2019

³⁵Вж. Наредба № 10/2009